

بیرجندی نامه

فهرست نسخه‌های خطی آثار علامه عبدالعلی بیرجندی
در کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی

سید محمود مرعشی نجفی

عظام تقلید شیعیان به‌شمار می‌رود، از دیرباز ضرورت این بازشناسی را احساس نمود و از سنین جوانی در جمع‌آوری ذخایر و میراث عظیم اسلام، لحظه‌ای درنگ را جایز ندانست. کوشش‌های پیگیر و گسترده ایشان زمانی آغاز شد که غارتگران بین‌المللی تلاشی همه‌جانبه را برای تاراج این میراث بشری آغاز کرده بودند.

معظم له تا مدت‌ها، یک تنه در مقابل چپاولگران ایستاد و آثار ارزشمند و نسخه‌های بسیار نفیس اسلامی را از چنگ آنان بیرون آورد. وی از آغاز جوانی و آغاز تحصیلات عالی، و آن‌گاه که طلبه‌ای جوان بود، با چشم‌پوشی از نیازهای ضروری زندگی، مانند خوراک و پوشاک، و با گرفتن نماز و روزه استیجاری و کار کردن در یک کارگاه برنج‌کوبی و حذف یک و گاهی دو وعده از غذای شبانه روز، به خرید و جمع‌آوری ذخایر اسلام پرداخت و در این راه چه رنج‌هایی که به خود هموار کرد؛ تا آن‌جا که گاهی به هنگام خرید نسخه‌ای و در رقابت با سوداگران حتی رنج زندان را نیز تحمل کرد.

اقدامات مؤثر ایشان، برخی از عالمان و فرزندان اسلامی را واداشت که به جمع‌آوری این میراث مکتوب دانشمندان اسلام همت گمارند. حاصل تلاش‌ها و فداکاری‌های ایشان تأسیس کتابخانه‌ای بود که اکنون شهره آفاق است و یکی از

همایشی به مناسبت تجلیل از مقام علمی اخترشناس مشهور ایرانی اواخر سده نهم و اوایل سده دهم هجری، زنده‌یاد نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد بیرجندی در گذشته ۹۳۴ قمری که از سوی دانشگاه بیرجند و برخی نهادهای دیگر، در روزهای ششم تا هشتم خردادماه ۱۳۸۱ برگزار می‌شود و از این جانب خواسته شده تا مطالبی را به این مناسبت آماده سازم؛ لذا فهرستی را از مجموعه آثار خطی و علمی آن دانشمند فرزانه، که به زبان فارسی و عربی نگارش یافته است و در سی جلد فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی (ره) منتشر شده، انتخاب کردم و در این مجموعه فراهم آوردم.

شناخت دقیق این آثار و نیز شناخت صاحبان آن‌ها، ما را در بازشناسی فرهنگ و تمدن درخشان اسلامی رهنمون و هم‌چنین ملت‌ها و دیگر اقوام را با پیشینه این فرهنگ و تمدن آشنا خواهد کرد.

آیت‌الله‌العظمیٰ مرعشی نجفی (ره) که به حق بزرگ‌ترین فرهنگبان میراث اسلامی در چهار سده اخیر و یکی از مراجع

و آوازه این مجموعه بزرگ فرهنگی در خارج از مرزها شناخته شده‌تر از داخل کشور است و دلیل آن، مراجعه پژوهشگران و اسلام‌شناسان خارجی است که همه‌روزه از گوشه و کنار جهان به این کتابخانه مراجعه و از منابع سرشار و غنی مخطوطات آن استفاده می‌کنند. آنچه در این فهرست کوتاه آمده، گوشه‌ای از آن همه رنج‌هاست که حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) متحمل گشته‌اند.

بدیهی است آثار دیگری از این دانشمند برجسته شیعی ایرانی در این کتابخانه بزرگ موجود است که تاکنون فهرست نشده‌اند. در میان نسخه‌های معرفی شده این مجموعه، دو نسخه بسیار نفیس وجود دارد که به خط خود علامه بیرجندی است و نفاست فوق‌العاده‌ای دارد.

در این گزارش تعداد ۲۸ عنوان نسخه خطی، شامل هشت اثر علمی آن دانشمند فرزانه، کتاب‌شناسی شده است و در پی آن، تصاویر نمونه‌هایی از صفحه‌های برخی نسخه‌های معرفی شده، آمده است.

امیدوارم این همایش، بتواند گوشه‌ای از زندگی علمی این عالم شیعی را - که تاکنون آن‌گونه که بایسته است همچون بسیاری دیگر از اندیشمندان بزرگ اسلامی ایران به جامعه علمی معرفی نشده و ناشناخته مانده است - به جهانیان بشناساند.

در خاتمه به روان پاک و مطهر بنیان‌گذار این کتابخانه بزرگ درود می‌فرستیم که این سرمایه سترگ علمی را در طبق اخلاص نهاد و به رایگان تقدیم جامعه اسلامی نمود تا همگان از آن بهره گیرند، و همان‌گونه که با کتاب زندگی کرد، وصیت نمود تا پس از رحلت در کتابخانه خود به خاک سپرده شود. یادش گرامی باد.

بیست باب

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته: سال ۹۳۴ق.

آغاز: «و بتوفیقك نعتصم یا کریم، اما بعد، این مختصری است در معرفت تقویم تام مشتمل بر بیست باب...».

انجام: «... باید که قمر در برج ارضی باشد متصل به کوبکی که در شرف باشد یا در برج هوائی و زحل باید که قوی حال باشد».

بزرگ‌ترین گنجینه‌های نگاهداری میراث مکتوب اسلامی جهان اسلام به شمار می‌آید. ذخایر خطی این گنجینه هم‌اکنون بالغ بر ۳۱۵۰۰ جلد است که در برگیرنده بیش از ۶۲۰۰۰ عنوان نسخه خطی است و این تعداد از محل خریداری و اهدایی روزافزون می‌باشد.

در حال حاضر این کتابخانه از لحاظ نسخه‌های بسیار کهن و نفیس اسلامی که سابقه کتابت برخی از آن‌ها به بیش از هزار سال قبل بالغ می‌شود و به خطوط نگارندگان آن‌ها مزین است، نخستین کتابخانه کشور و سومین کتابخانه جهان اسلام به‌شمار می‌آید. برخی از واحدهای ویژه آن عبارت‌اند از: مرکز میکروگرافی و ریزنگاری؛ مرکز مرمت نسخه‌های خطی و اسناد دستنویس؛ مرکز پژوهش و تحقیقات متون اسلامی (که تاکنون نزدیک به دویست عنوان از نسخه‌های خطی نادر را که در گنجینه کتابخانه قرار دارد، برای نخستین بار چاپ و منتشر نموده است)؛ مرکز دائرةالمعارف کتابخانه‌های جهان؛ مرکز قم‌شناسی؛ مرکز تبارشناسی؛ مرکز نسخه‌شناسی و کتاب‌شناسی مخطوطات اسلامی و فهرست‌نگاری آن‌ها (که تاکنون سی جلد از فهرست نسخه‌های خطی این کتابخانه چاپ و منتشر شده است و در برگیرنده فهرست «۱۲۲۰۰» مجلد نسخه خطی بالغ بر بیست و پنج هزار عنوان است و به یاری خداوند، این جانب با همکاران فهرست‌نگار، جلد سی‌ویکم به بعد را که جمعاً بالغ بر ۸۰ جلد خواهد شد، آماده و منتشر خواهیم کرد)؛ گنجینه اسناد مکتوب؛ گنجینه اشیای غیر مکتوب؛ گنجینه کتاب‌های چاپی کهن و نایاب (که سابقه چاپ برخی از آن‌ها به بیش از چهار سده بالغ می‌گردد؛ از جمله: متن عربی کتاب القانون ابن سینا در طب، و کتاب نزهة المشتاق ادریسی در جغرافیا، و کتاب تحریر اقلیدس از خواجه نصیرالدین طوسی در ریاضیات که به ترتیب در سال‌های ۱۵۹۲، ۱۵۹۳ و ۱۵۹۴ میلادی در شهر رم ایتالیا چاپ شده است)؛ مرکز پژوهش و اطلاع‌رسانی و سایر بخش‌ها و مراکز دیگر.

این کتابخانه هم‌اکنون با چهارصد مرکز علمی و کتابخانه‌های مشهور جهان ارتباط متقابل دارد. این جانب که بالغ بر سی و پنج سال است رسماً از سوی پدر بزرگووارم، بنیان‌گذار این کتابخانه بزرگ، به عنوان متولی و مسئول کتابخانه برگزیده شده‌ام، به این نکته آگاهی یافته‌ام که شهرت

گزارش متن: کتابی است در قواعد و دستورهای تقویم که در بیست باب در سال ۸۸۳ قمری به رشته تحریر درآمده است و بارها در تهران (سال‌های ۱۲۶۶، ۱۲۷۱، ۱۲۷۶ و ۱۲۸۲ق) و تبریز (سال ۱۳۲۰ق) به چاپ رسیده است. این اثر را مولی مظفر منجم جنابذی شرح داده که به سال ۱۰۰۵ قمری به انجام رسیده و در سال ۱۲۷۱ قمری در ایران چاپ شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ کاتب: تقی «به قرینه رساله‌های پیشین مجموعه» □ تاریخ کتابت: سه‌شنبه ۲۶ جمادی‌الاولی ۱۲۳۷ «به قرینه رساله‌های پیشین مجموعه» □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی آبی □ تعداد برگ: ۳۷ (۴۷ الف - ۸۳ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ اندازه متن: ۱۱×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۱۰ پ □ سانتیمتر □ نوع جلد: مشمی مشکی با مقوا، عطف: تیماج مشکی.

ویژگی‌های نسخه: اندکی حاشیه‌نویسی دارد و جای جداول خالی است.

«شماره ۶۴۳/۳ مجموعه»

بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ رقم کاتب: تمت بالخیر فی یوم الجمعة ۱۲۶۸ □ تاریخ کتابت: ۱۲۶۸ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۲۰ (۱۲۳ ب - ۱۴۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۰ پ □ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج سبز، ضربی، مجدول.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی نسبتاً زیادی با نشان‌های «۵، ۱۵ و ۲۵» دارد. جداول حروف مربوط به تقویم در برگ ۱۳۹ دیده می‌شود.

«شماره ۷۳۷/۵ مجموعه»

بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ رقم کاتب: والفراغ من کتابته فی یوم السبت ۲۴ ذی‌القعده أنا العبد الجانی ابوالقاسم تویسرکانی، سنة ۱۲۵۴. □ تاریخ کتابت: ۱۲۵۴ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۸ (۱ الف - ۱۸ ب) □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه متن: ۱۳×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸×۱۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج چنایی یک‌لا.

ویژگی‌های نسخه: اندکی حاشیه‌نویسی دارد. دو ایر مربوط به تقویم در برگ «۴» ترسیم شده است.

«شماره ۶۸۳۹/۱ مجموعه»

بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۳/۳».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق زیبا □ رقم کاتب: تمت الرسالة والصلوة علی من هو خاتم الرسالة فی شهر جمادی‌الاول سنة ۱۲۶۹ من الهجرة النبوية المصطفوية صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم؛ حرره محمد یوسف □ تاریخ کتابت: ۱۲۶۹ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۶ (۵۳ ب - ۶۸ الف) □ تعداد سطر: میانگین «۲۰» □ اندازه متن: ۱۵×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۳ پ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده، اندکی حاشیه‌نویسی دارد، جداول مربوط به تقویم در چندین برگ دیده می‌شود.

«شماره ۷۸۴۱/۲ مجموعه»

جواهر القرآن = خواص القرآن علوم قرآن، فارسی.

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته: سال ۹۳۴ق.

آغاز: «الحمد لله الذي أنزل الفرقان علی عبده ليكون للعالمین نذيراً... و بعد از استسعاد به توفیق حمد و صلوة نموده می‌شود که...».

انجام: «... برآوردی و این دعا بخواندی... و انفعنا بالآیات

جواهر القرآن = خواص القرآن

آغاز: «طبق نسخه ۱۴۰».

انجام: «بفضل بسم الله الرحمن الرحيم... از حضرت امام جعفر صادق - علیه السلام - منقول است که چون قرآن ختم کردی این دعا بخواندی اللهم اغفر لي بالقرآن... و آله اجمعين».

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق و نسخ زیبا □ تاریخ کتابت: اواخر سده ۱۱ق □ نوع کاغذ: فرنگی سفید با مهر تجارتي □ تعداد برگ: ۵۳ (۲۴۷ب - ۳۰۰الف) □ تعداد سطر: ۲۹ □ اندازه متن: ۲۰ × ۹ ۱/۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶ × ۳۰ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج، برون: قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی؛ درون: مشکی فرسوده.

ویژگی‌های نسخه: برگ‌ها مجدول به طلا و مشکی و دارای کمندبندی به زر و مرکب مشکی است. در فواصل برگ‌ها مهر مستطیل: «أفوض أمري إلى الله

والذکر الحکیم، ربنا تقبل إنک أنت السميع العليم بفضل بسم الله الرحمن الرحيم یا رحیم...».

گزارش متن: این کتاب ترجمه‌ای از الدرالنظیم فی خواص القرآن العظیم اثر «عقیف‌الدین ابو محمد عبدالله بن اسعد شافعی یمنی» است. در این اثر خواص و فواید آیات و سوره‌ها به ترتیب از سوره فاتحه تا سوره ناس بیان گردیده است و دارای پنج مقدمه بوده و بنا به تصریح مترجم در دیباچه آن، در سال ۹۲۶ قمری از عربی به فارسی برگردانده شده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ زیبا □ رقم کاتب: کتبه ملا محمدبن مرحوم ملا زمان ماضی دره اشکور به حسب الفرمایش سرکار حاجی حسنعلی خلف مرحوم حاجی رحیم تاجر قزوینی در مدرسه مولی وردی‌خان به تاریخ سنة ۱۲۴۲ اثنی و اربعون و مائتان بعد الالف قلمی گردید. □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی، آهار مهره □ تعداد برگ: ۱۹۰ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۳ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶ × ۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای □ آرایش نسخه: دو برگ آغازین دارای دو سرلوح مذهب و مرصع زیبا به سبک قاجار، مجدول به طلا، شنگرف لاجورد، با زمینه طلا و لاجورد، همراه گل و برگ رنگارنگ و بازوبندی که در میان آن به خط قرمز نام کتاب را نگاشته‌اند.

ویژگی‌های نسخه: نسخه‌ای نفیس و هنری از دوره قاجار که در دو برگ آغازین آن، علاوه بر دو سر لوحی که بدان اشارت رفت، میان سطور با طلا دندان موشی شده است. برگ‌ها مجدول به طلا، شنگرف، لاجورد و مشکی و هم‌چنین دارای کمندبندی زرین است. پیش از شروع متن در چند برگ دواتری میان تهی آمده که گویا می‌خواسته‌اند بعداً در میان آن مطلبی بنگارند. روی برگ آغازین نسخه برخی محاسبات ریاضی و حساب و... دیده می‌شود. چند برگ آغازین و چند برگ پایانی سفید و نانوشته است. عناوین سوره‌ها در حواشی نگاشته شده است.

«شماره ۱۴۰»

عبده محمد مهدي ۱۱۲۴» دیده می‌شود. چند برگ پایانی اندکی مرمت و وصالی غیر فنی گردیده است. ضمناً آثار تصحیح با عبارت «صح» در حواشی برخی برگ‌ها مشاهده می‌شود. این نسخه در انجام یک برگ اضافات دارد.

«شماره ۳۰۰/۴ مجموعه»

جواهر القرآن = خواص القرآن

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين... و رحمة للمؤمنين و كان على ذلك قديراً و الصلوة و السلام على محمد الذي... اما بعد از استسعاد و...»

انجام: «اللهم قد كان من عنك و فضلك وجودك لطفاً بنا و رحمة لنا و امتناناً علينا من غير حولنا و لا حيتنا و لا قوتنا، اللهم هب لنا حسن تلاوته و حفظ آياته و حفظ...» افتاده.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سده ۱۱ اق □ نوع کاغذ:

فرنگی قدیم، نخودی □ تعداد برگ: ۴۱ □ تعداد سطر: ۱۲ □ اندازه متن: ۶×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای.

ویژگی‌های نسخه: این نسخه در حاشیه تصحیح شده و بعد از برگ «۱۳» و انجام افتادگی دارد. روی برگ «۲» آغازین تملک: «محمد بن مولی محمد علی، نوری» در ماه رمضان سال ۱۳۰۰ و تملک «امام قلی...» با مهر بیضی: «امام قلی...» و هم چنین یک تملک ناخوانا از «حسینقلی بن مقبول...» همراه «۲» مهر بیضی و مربع ناخوانا مشاهده می‌گردد. آغاز و انجام نسخه مزین به مهر بیضی و امضای آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) می‌باشد. مطالب و ادعیه چندی در حواشی برخی برگ‌ها نگاشته شده است.

«شماره ۷۱۰۶»

جواهر القرآن = خواص القرآن، نسخه شماره ۳۰۰/۴

جواهر القرآن = خواص

القرآن

آغاز: «طبق نسخه ۱۴۰».

انجام: «بفضل بسم الله الرحمن الرحيم... اللهم أجرني بالقرآن اللهم ارزقني بالقرآن و صلى الله على خير خلقه محمد و آله أجمعين».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ، برخی نسخ معرب □ رقم کتابت: فواید آیات کلام الله الملك القوي المتين على يد

العبد الحقير إلى الله الملك المعبود الغني محمد بن محمود القزويني غفرالله ذنوبهما بحرمة سيدالأرض و السماء سيدالأبرار و الحيدر الكرار و الائمة الأخيار في شهر سنة ستة عشر و ألف من الهجرة. □ تاریخ کتابت: ۱۰۱۶ اق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ تعداد برگ: ۱۶۸ □ تعداد سطر: ۱۸ □ اندازه متن: ۱۳×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸×۱۲

سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده یک‌لا. ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و عناوین آن در حواشی به خط قرمز و به صورت نسخ معرب نگارش یافته است. در آغاز یادداشتی از محمد بن احمد به تاریخ ۱۲۲۵ قمری آمده است. بر فراز برگ‌ها یک فال‌نامه با عنوان: «فال‌نامه حضرت امام الجن و الإنس» نوشته شده و تا برگ «۵۶» ادامه می‌یابد. بخش‌هایی از برگ‌های نسخه رطوبت دیده که خوشبختانه متن خواناست. در برگ انجام افزودگی‌هایی از جمله: مقدمات نماز، سجده سهو، شکیات نماز، استخاره و... دیده می‌شود. آغاز نسخه مزین به مهر مرحوم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی است.

«شماره ۱۱۵۰۸»

المشكلة...».

انجام: «مدة السنة الشمسية على اثني عشر والشهر الشمسي الحقيقي قد يزيد عليه و قد يساويه و قد ينقص عنه والله أعلم بالصواب وإليه المرجع والمآب...».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ رقم کاتب: تم في يوم الخميس من شهر ربيع الثاني سنة ألف و تسعين ١٠٩٠ على يد الفقير محمد صالح تم. □ تاریخ کتابت: پنجشنبه از ماه ربيع الثاني سال ١٠٩٠ ق □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ٨٨ (٦٧ ب - ١٥٥ الف) □ تعداد سطر: ١٧ □ اندازه متن: $\frac{1}{4} \times 13 \times 7$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $\frac{1}{4} \times 19 \times 12$ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج؛ برون: قهوه‌ای، با عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای روشن؛ درون: زیتونی با مغزی قهوه‌ای روشن.

ویژگی‌های نسخه: این نسخه در حاشیه تصحیح و مقابله گردیده است، با عبارات «بلغ»، «بلغ مقابلة بقوة الله تعالى» و هم‌چنین در انجام مقابله دیگری با عبارات ذیل آمده است «بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله الموفق المعين والصلوة والسلام على محمد خاتم الأنبياء والمرسلين وعلى آله الأخيار الأنجيين و بعد و لقد من الله تبارك وتعالى على عبده الحقير المذنب الوضيع ابن محمد شفيع، محمد رفيع التبريزي في إتمام مقابلة هذه النسخة الشريفة بل الدرّة الفريدة العزیزة التي هي للمحقق المدقق المولى الأکمل التحریر الأفضل مولانا عبدالعلي البرجندي سر سیره على شرح الجغميني و لما كانت تلك النسخة عزيزة الوجود و كانت مغلوطة في الغاية حتى أن ما كان في تلك النسخة كان تعليقه عليحدة غير ما علقه المحشى (ره) و كنت شديد الحاجة إلى تصحيحه و إزالة أغاليطه لأجل الدرس والمباحثة و لم يوجد طرف مقابلة و كنت أقابلها منفرداً مع کمال المشقة والتعب في إزالة التصحيفات و كتابة المتروکات لكثرتها كما لا يخفى على الناظرين فيها ميزتها بلسان الحال بما قاله العارف البغدادي بالترکی و نعم ما قال:

قلم اولسون آلی اول کاتب بد تحریرینک
که سوادى رقمى سورمزی شور ایلر
گاه بر حرف قصوريله...
گاه بر نقطه سقوطيله گوزی کور ایلر

حاشية شرح الملخص

هیئت، عربی.

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته: سال ٩٣٤ ق.

آغاز: «الحمد لله رب المشارق والمغرب مزین السماء... أما بعد فهذه تعليقات على المواضع المشکلة و تنبيهات على الرموز...».

انجام: «هذه السنة الشمسية على اثني عشر والشهر الشمسي الحقيقي قد يزيد عليه و قد يساويه و قد ينقص عنه... والله المرجع والمآب».

گزارش متن: حاشیه‌ای است با عنوان «قوله - قوله» بر شرح الملخص اثر «موسی بن محمود» مشهور به «قاضی زاده رومی» که آن هم شرح الملخص فی الهیئة تألیف: «محمود بن محمد، چغمینی خوارزمی» است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ رقم کاتب: وقع الفراغ من إتمام هذه الحاشية المسمى بحاشية البرجندي في شرح الجغميني في يوم الاثنين رابع عشر ذيقعدة الحرام لسنة ستة وثمانين وألف بعد الهجرة خيرالبرية عليه التحية والثناء؛ أنا العبد الفقير إلى الله الغني إسمعیل التیل (? غفرالله ذنوبه و ستر عيوبه □ تاریخ کتابت: دوشنبه ١٤ ذی قعدة ١٠٨٦ ق □ عنوانها و نشانیها: قرمز □ نوع کاغذ: فرنگی قدیم نخودی □ تعداد برگ: ١٢١ □ تعداد سطر: میانگین «١٩» □ اندازه متن: $\frac{1}{4} \times 11 \times 5$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $\frac{1}{4} \times 16 \times 10$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن، ضربی با ترنج زمینه گل و بوته.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه نویسی اندکی دارد. برخی برگ‌ها رطوبت دیده، لیکن متن خواناست. هم‌چنین برگ‌های آفت دیده در بخش مرمت این کتابخانه ترمیم و بازسازی گردیده است. روی برگ آغاز یک تملک با مهر بیضی «رق الحسن الزکی» و هم‌چنین تملک دیگری با عنوان: «عبدالله بن عبدالرحیم» که قلم گرفته شده، دیده می‌شود.

«شماره ٤٤٧»

حاشية شرح الملخص

آغاز: «بذکرالله تفتتح الأمور و تشرح الصدور الحمد لله رب المشارق والمغرب... و بعد فهذه تعليقات على المواضع

حاشیه شرح الملخص

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۷».

انجام: «و هكذا إلى آخر السنة فلو كان الكسر الزائد نصفاً فقط و أخذوا شهراً ثلاثين و شهراً تسعة و عشرين...» افتاده.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: اواخر سده ۱۱ق □ عنوانها و نشانیها: شنگرف و در پایان نانوشته □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ تعداد برگ: ۱۷۹ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۲×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷×۱۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج یشمی، ضربی با ترنج گل و بوتہ.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و اندکی حاشیه نویسی دارد. برخی برگهای آغازین که آفت اندکی دیده، ترمیم شده است. در برگ آغاز مطالبی در ریاضیات دیده می شود. آغاز و انجام نسخه مزین به مهر مرحوم آیت الله العظمی مرعشی نجفی است.

«شماره ۵۵۶۳»

حاشیه شرح الملخص

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۷».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۷».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق مایل به رقعه □ رقم کاتب: تمت هذه الحاشية الموسومة ببرجندي المتعلقة على شرح قاضي زاده الرومي على يد أضعف العباد المحتاج إلى رحمة ربه الجواد السيد الحاج محمد حبيب بن السيد الحاج محمد المفتي ابن الشيخ محمد حبيب ابن الشيخ پير محمد المشهور بقرا شيخ الكنجوي حرم الله أجسادهم على النار و جعل الجنة لهم محل القرار في اليوم الثاني عشر من شهر شعبان المعظم لسنة اثني و ثلاثين و مائه ألف من هجرته من له العزوالشرف، آمين □ تاریخ کتابت: ۱۲ شعبان ۱۱۳۲ق □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهارمهره □ تعداد برگ: ۱۷۱ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۳×۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم، عطف و مغزی: تیماج زرشکی فرسوده، با لبه برگردان.

ویژگیهای نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی دارد و برخی از حواشی از «مصطفی بن محمد حسن تبریزی» است (برگ ۱۲۹) و برخی دیگر از احمد چلبی، محمد رفیع و... احتمالاً نسخه در تملک «ملا فضل الله گرگری معمم» بوده است. لبه برگهای آغازین اندکی فرسوده شده است. برگ آغاز و انجام مزین به مهر آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) است.

«شماره ۷۰۱۴»

حاشیه شرح الملخص

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۷».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۷».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ رقم کاتب: کتبه العبد المذنب العاصي الأثم محمد رفیع بن محمد کریم فی أواخر شهر جمید الاول سنة ۱۱۷۰ □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۷۰ق □ عنوانها و نشانیها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی آهارمهره □ تعداد برگ: ۲۳۵ □ تعداد سطر: ۱۵ □ اندازه متن: ۱۷×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۸ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج زرد یک لایه. ویژگیهای نسخه: روی برگ آغازین نسخه یک مهر مربع با عبارت: «لله الحمد كما أهله عبده أحمد» و یک مهر بیضی: «محمد حسین حسینی» و نیز مطالبی در باره کاتب آمده است. در انجام نیز یک مهر بیضی با عبارت: «عبده الراجی محمد جواد الموسوی» آمده است.

«شماره ۹۳۴۷»

حاشیه شرح الملخص

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۷».

انجام: «طبق نسخه ۶۴۷».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ رقم کاتب: الحمد لله الذي وفقني بإتمام الكتاب في ليلة التاسع والصلوة على محمد وآله، كتب العبد الأقل محمد هاشم السروستاني في شهر شعبان المعظم سنة ۱۲۷۰: اللهم وفقني صاحبه في قرائته و فهمه □ تاریخ کتابت: شب ۹ شعبان ۱۲۷۰ق □ عنوانها و نشانیها: نانوشته □ نوع کاغذ: فرنگی آبی □ تعداد برگ: ۱۵۶ □ تعداد سطر: ۱۴

□ اندازه متن: $12 \times \frac{1}{3} \times 6$
 □ سانتیمتر □ اندازه جلد: 20×13
 □ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو
 تیماج؛ برون: قهوه‌ای، ضربی با
 ترنج و سرترنج؛ درون: حنایی.
 ویژگی‌های نسخه: در برگ انجام
 تملک «محمدحسن حسینی» در
 سال ۱۲۷۵ قمری دیده می‌شود.
 «شماره ۹۵۹۴»

حاشیه شرح الملخص

آغاز: «طبق نسخه ۶۴۷».

انجام: «هذا الموضع من خط الاستواء
 دائرة ميل تمر بنقطة مشرق الاعتدال في
 البلد المفروض فظهر أن أول الحمل يطلع
 في الموضوعين...» ناتمام.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق

□ تاریخ کتابت: سده ۱۱ ق

عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف و در

انجام نانوخته □ نوع کاغذ: فرنگی

سفید و نخودی با مهر تجارتی و

چند برگ آغازین: شرقی □ تعداد برگ: ۵۲ (۸۲ ب -

۱۳۴ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ اندازه متن: 14×7

سانتیمتر □ اندازه جلد: 20×13 سانتیمتر □ نوع جلد:

مقوایی با روکش کاغذی کرم، عطف و مغزی: تیماج

قهوه‌ای.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده و نیز اندکی

حاشیه‌نویسی دارد. آثار ناچیزی از رطوبت در برخی

برگ‌ها مشاهده می‌شود.

«شماره ۱۰۴۶۳/۲ مجموعه»

شرح بیست باب

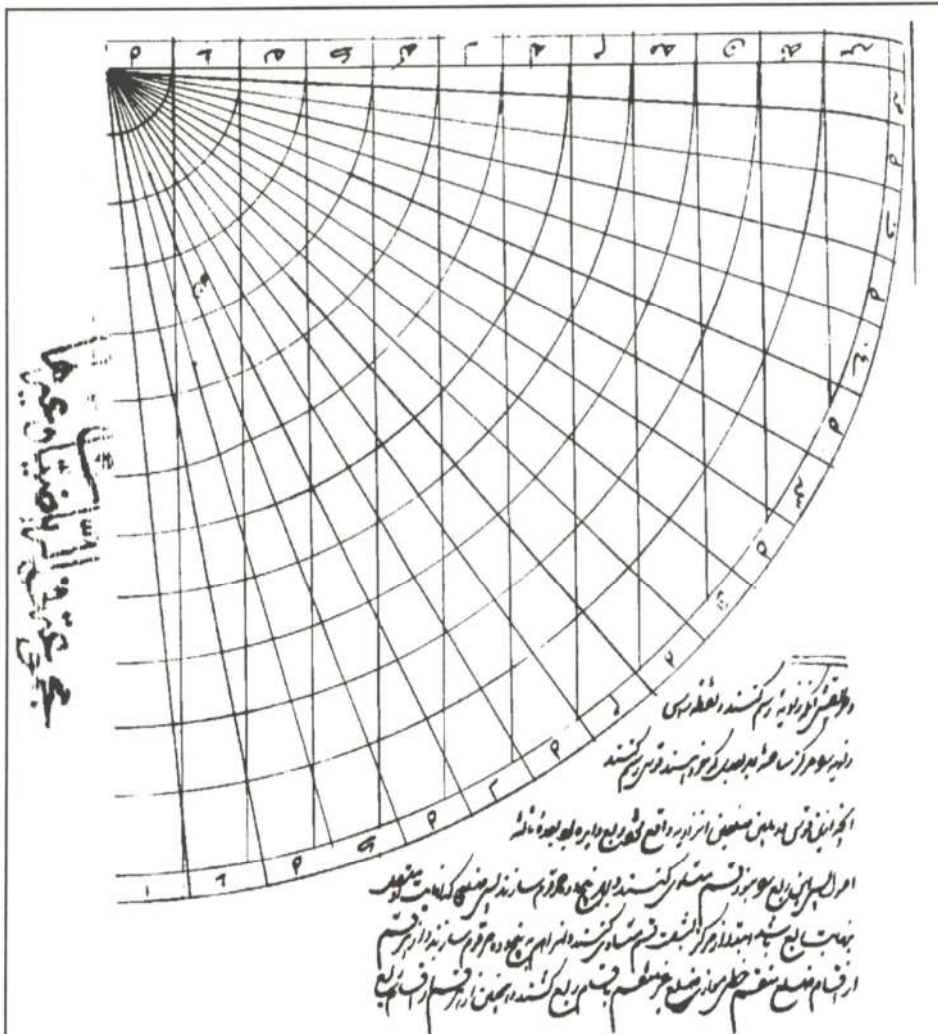
اسطرلاب، فارسی.

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته:

سال ۹۳۴ ق.

آغاز: «فاتحة خطاب در هر باب و خاتمه مقال در همه

حال سپاس و ستایش حکیمی سزد که درجات ارتفاع عزت

شرح بیست باب، نسخه شماره ۱۰۱۵/۲.

و کبریائیش بعلاقة اسطرلاب عقول و مقیاس حواس روشن
 نگردد».

انجام: «این است تمامی سخن در معرفت اسطرلاب والله
 أعلم بالصواب بغایت رسید... جمع و ترتیب اجزای کتاب
 شرح بیست باب در معرفت قواعد فن اسطرلاب به سعی بنده
 بی‌بضاعت».

گزارش متن: شرح مزجی مبسوطی است که شارح برای
 کتاب بیست باب خواجه نصیرالدین طوسی ترتیب داده که در
 مقدمه این شرح به تعریف و توضیح اشکال هندسی که در
 اسطرلاب کارایی دارد پرداخته و برخی از مطالب هندسی را
 شرح نموده است. این شرح در جمادی‌الآخر سال ۸۸۹ به
 اتمام رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: شکسته نستعلیق □ رقم کتاب:

تمت الرسالة علی يد أقل الخليفة وأحقر الطلاب

محمد بن محمد باقر الکااشانی في منتصف ليلة الثلاثاء

قهوه‌ای.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده، حاشیه‌نویسی دارد. دارای جداول و اشکال هندسی در متن و حاشیه می‌باشد. حاشیه برگ‌ها رطوبت دیده است.

«شماره ۸۲۱۵/۶ مجموعه»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: سده ۱۲ ق
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی آهار
مهره شده □ تعداد برگ: ۱۱۹ (۸۷ ب - ۲۰۵ الف) □
تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۸ × ۱۴ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۲۲ × ۱۲ ۱/۴ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
مشکی، ضربی مجدول.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده، در برخی برگ‌ها اشکال هندسی و جداول دیده می‌شود.

«شماره ۸۳۳۱/۲ مجموعه»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ تاریخ کتابت: سال
۱۱۲۶ ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ:
شرقی □ تعداد برگ: ۱۳۲ □ تعداد سطر: ۱۸ □ اندازه
متن: ۸ × ۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۲ × ۱۸ سانتیمتر
□ نوع جلد: تیماج مشکی.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده، حاشیه‌نویسی
اندکی با نشان «منه» دارد. بر فراز برگ نخست مهر
بیضی: «عز من قنع و ذل من طمع محمدرضا» دیده
می‌شود، حاشیه برگ‌ها اندکی رطوبت دیده است.

«شماره ۸۹۹۵»

شرح بیست باب

آغاز: افتاده «برسمت خط مستقیمی که عمود باشد بر سطح
افق پس چون علاقه به دست بگیرند و اسطرلاب معلق باشد

و هي ليلة عاشورا من محرم سنة تسع و سبعين و مأتين
بعدا لالف من الهجرة النبوية على هاجرها آلف التناء
والتحية والحمد لله أولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً
والسلام على رسوله صلى الله عليه و آله.

□ تاریخ کتابت: شب عاشورا ۱۰ محرم ۱۲۷۹ ق
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف و مشکی □ نوع کاغذ:
فرنگی □ تعداد برگ: ۷۵ (۱۵ ب - ۸۹ ب) □ تعداد
سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۹ × ۱۷ سانتیمتر □ اندازه
جلد: ۲۲ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج حنائی،
ضربی مجدول با مقوا.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی
با نشان‌های «م، ۵» دارد. جداول و اشکال هندسی در
برخی برگ‌ها دیده می‌شود.

«شماره ۱۰۱۵/۲ مجموعه»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال
۱۳۲۰ ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ:
فرنگی □ تعداد برگ: ۱۴۶ □ تعداد سطر: ۱۶ □ اندازه
متن: ۱۳ × ۷ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۸ × ۱۱
سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای ضربی، مجدول.
ویژگی‌های نسخه: برخی برگ‌ها دارای اشکال مختلف
هندسی در متن و حاشیه است.

«شماره ۶۰۵۰»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

انجام: «و بر سطر مقوسی که آنرا یدالثریا گویند، کوبکی
است روشن‌تر از همه آن کواکب از قدر...» افتاده.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال
۱۲۲۷ ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ:
فرنگی آبی □ تعداد برگ: ۴۲ (۲۰۸ ب - ۲۴۹ ب) □
تعداد سطر: ۳۰ □ اندازه متن: ۱۷ × ۲۶ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۲۲ × ۳۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج

این علاقه به منزله خطی باشد...».

انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سده ۱۱ □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۱۹ □ تعداد سطر: ۱۳ □ اندازه متن: $۸ \times ۱۵ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای ضربی، مجدول با ترنج و سرترنج گل و بوته. ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده، برخی برگ‌ها دارای جداول و اشکال هندسی است. فهرست ابواب و موضوعات نسخه در آغاز دیده می‌شود.

«شماره ۹۳۱۶»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ تاریخ کتابت: سال ۹۷۶ □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۵۴ □ تعداد سطر: ۱۷ □ اندازه متن: ۵×۱۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۲ \frac{۱}{۲} \times ۱۸ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر □ نوع جلد: دو رو تیماج، برون: قهوه‌ای، درون: قرمز. ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. برگ‌های نخست و انجام آسیب دیده است. اشکال هندسی در متن و حاشیه دیده می‌شود.

«شماره ۹۹۵۷»

شرح بیست باب

آغاز: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

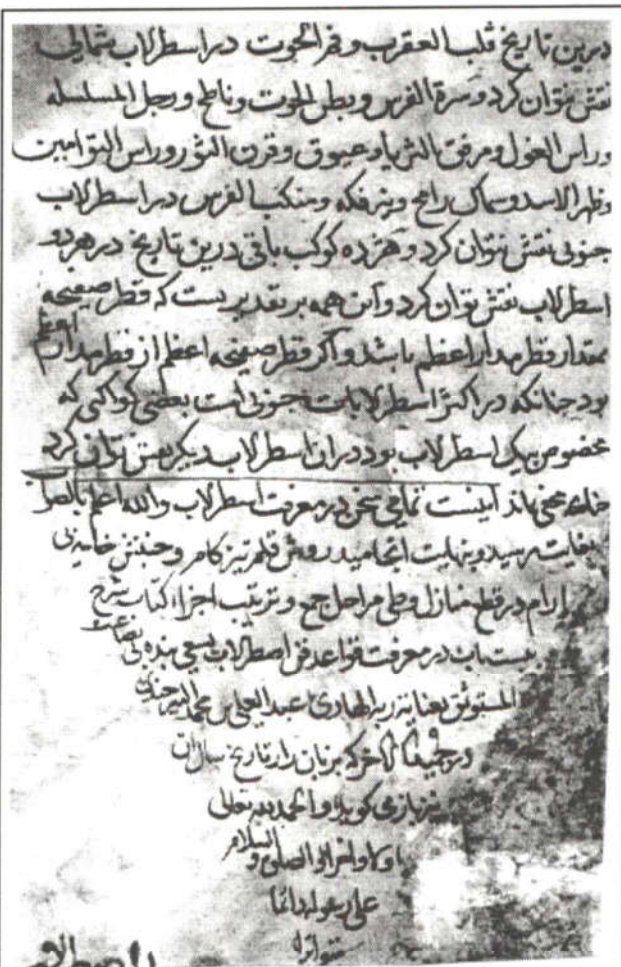
انجام: «طبق نسخه ۱۰۱۵/۲».

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ رقم کاتب: به سعی بنده بی‌بضاعت المستوثق بعناية ربه الهادي، عبدالعلي بن محمد البيرجندی در جمادی الآخر ۸۸۹ که به زبان راز تاریخ سال آن نیز باز می‌گوید والحمدلله تعالی أولاً و آخراً والصلوة والسلام علی رسوله دائماً

متواتراً. □ تاریخ کتابت: سال ۸۸۹ □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۱۱۴ □ تعداد سطر: ۱۹ □ اندازه متن: ۷×۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: $۱۷ \frac{۱}{۲} \times ۱۱ \frac{۱}{۲}$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره با ترنج گل و بوته.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. این نسخه گرانبها چون نسخه اصل و به خط مبارک علامه بیرجندی است، فوق‌العاده اهمیت دارد، جداول و اشکال هندسی با شنگرف ترسیم شده است، برگ‌ها رطوبت دیده ولی آسیبی به متن نرسیده، برگ آغاز و چندین برگ در انجام مرمت شده است، برگ ۱۱۰ نونویسی شده است.

«شماره ۱۰۶۱۱»

شرح بیست باب، نسخه اصل به خط مبارک علامه بیرجندی، کتابت ۸۸۹ ق.، نسخه شماره ۱۰۶۱۱.

برخی برگ‌ها آمده است: مرحوم سرتیپ مهندس عبدالرزاق بغایری، از دانشمندان نیمه نخست سده ۱۴ق، در برخی از علوم اسلامی از جمله نجوم، ریاضیات و جغرافیا صاحب نظر بود، کتابی در قبله نوشته که چاپ و منتشر شده است و نیز نقشه‌های بیش‌ترین حدود مرزهای ایران را او ترسیم نموده است. وی کتابخانه بسیار نفیسی داشت و بیش‌ترین نسخه‌های خطی آن را کتاب‌های هیئت و نجوم و ریاضیات تشکیل می‌داد، بحمدالله کتابخانه ایشان را این‌جانب چندسال قبل برای این کتابخانه بزرگ خریداری نمودم.

«شماره ۸۱۳۹»

شرح التذكرة النصيرية

هیئت، عربی.

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته:

سال ۹۳۴ق.

آغاز: «الحمد لله الذي خلق السموات و جعل الظلمات والنور... و بعد فيقول المفتقر إلى رب المشرقين والمغربين...».

انجام: «وقد وجد القسي المتخللة بين تلك الأجزاء من البروج مختلفة مبتدئه من التناقض إلى التزايد في أحد نصفي البروج...».

گزارش متن: شرح مزجی بر کتاب التذكرة النصيرية في علم الهيئة اثر معروف خواجه نصیرالدین محمد بن محمد بن حسن طوسی است که با آوردن براهین هندسی و حسابی و نقد و بررسی نظریات برخی از شارحان این کتاب، به شرح آن پرداخته است. این شرح در ربیع‌الاول سال ۹۱۳ قمری به اتمام رسیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق □ رقم کتاب: قدم کتاب شرح التذكرة على يد العبد المفتاق إلى الله تعالى ابن محمد أمين، محمد سعيد القاساني عفى الله عنه جرائمهما في شهر ربيع الأول من شهر إحدى و ستين بعد الألف. □ تاريخ كتابت: ربيع الأول ۱۰۶۱ ق □ عنوانها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: فرنگی □ تعداد برگ: ۱۲۱ □ تعداد سطر: ۲۲ □ اندازه متن: $\frac{1}{4} \times \frac{15}{8}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: 21×14 سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن.

ویژگی‌های نسخه: درحاشیه تصحیح گردیده و حاشیه نویسی با نشان «منه» دارد که به نقل از مؤلف نگاشته شده

هیئت، عربی.

شرح تحرير المجسطي

از: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته:

سال ۹۳۴ق.

آغاز: «الحمد لله الذي جعلنا من المتفكرين في خلق السموات... و عترته خصوصاً الأئمة المنتجبين من أولاده المكرمين... إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت... و بعد فيقول المتوسل إلى الله...».

انجام: «ليحصل قوس الرواية المحققة والله أعلم بالصواب؛ أقول هذا آخر ما وفقني الله تعالى لإتمامه من شرح معضلات هذا الكتاب... والسلام على زبدة الليالي والأيام محمد سيد المرسلين... و آله الأخيار العظام و شيعته الأبرار الكرام...».

گزارش متن: شرح تحرير المجسطي خواجه نصیرالدین محمد بن محمد بن حسن، طوسی است که آن هم تحرير کتاب المجسطي اثر بطليموس می‌باشد. علامه بیرجندی قبل از نگارش این شرح، حواشی و مطالبی بر تحرير المجسطي نگاشته بود که خلاصه‌ای از آن را در این شرح آورده است. در این اثر برخی مطالب شرح نظام‌الدین اعرج نیشابوری بر تحرير المجسطي نقد و بررسی شده است. این شرح در اوایل ذی‌القعده سال ۹۲۱ق تألیف گردیده است.

گزارش نسخه: نوع خط: نستعلیق (۲ گونه) □ رقم کتاب: کتبه العبد المحتاج إلى رحمة الله الغني محمد باقر بن محمد، الحسيني الكاشاني في منتصف شهر جمادى الأول سنة اثني عشر و ألف بعد الهجرة النبوية عليه أفضل... □ تاريخ كتابت: نیمه جمادى الاول ۱۰۱۲ ق □ عنوانها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ تعداد برگ: ۲۶۸ □ تعداد سطر: ۲۶ □ اندازه متن: $\frac{1}{4} \times \frac{18}{11}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $\frac{1}{4} \times \frac{24}{18}$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای، عطف و مغزی: قرمز.

ویژگی‌های نسخه: در حاشیه تصحیح گردیده است. در آغازین برگ دو مهر بیضی: «الهی دریاب علی مرتضی را»، «محمد جعفر ۱۱۸۶» و یک مهر مربع: «المهدی من هدیت ۱۱۵۳» همراه عبارتی مبنی بر این که نسخه از «ملا علی کتاب فروش» ساکن مسجدشاه خریداری شده است. در برگ دوم مهر مربع بزرگ مهندس عبدالرزاق بغایری: «ع. بغایری» دیده می‌شود؛ مهر هشت‌گوش: «کل من علیها فان» در پایین گوشه

تحریر درآورده است، در صورتی که سال کتابت این نسخه ۸۹۵ قمری است و معلوم نیست که این گفته ناصواب از کجا ناشی شده است. مؤلف با ترسیم اشکال مربوط به نجوم و رصد، آلاتی را که در این فن از آن‌ها بهره‌برداری می‌شود، در نوزده باب توضیح داده است. گفتنی است نسخه دیگری از همین کتاب با تاریخ کتابت ۱۲۳۴ قمری به شماره «۱۲۲» در کتابخانه مدرسه آیت‌الله العظمی خوئی (ره) در مشهد نگهداری می‌شود.

گزارش نسخه: نوع خط: نسخ □ رقم کاتب: وقد فرغت من تسوید هذه النسخة في منتصف ربيع الأول سنة خمس وتسعين وثمانمئة هجرية و أنا العبد الضعیف عبدالعلی بن محمد بن حسین البیرجندی غفرالله ولوالديه ولأستادیه و لمن نظر في هذا الكتاب، آمین. □ تاریخ کتابت: ۱۵ ربيع الأول ۸۹۵ ق □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ نوع کاغذ: شرقی □ تعداد برگ: ۶۱ □ تعداد سطر: ۲۳ □ اندازه متن: $14 \frac{1}{2} \times 7 \frac{1}{2}$ سانتیمتر □ اندازه جلد: $19 \frac{1}{2} \times 12 \frac{1}{2}$ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای. ویژگی‌های نسخه: نسخه بسیار نفیسی است که به خط مبارک منجم و ریاضی‌دان مشهور مولی نظام‌الدین عبدالعلی بیرجندی می‌باشد. این نسخه چون به خط مبارک علامه بیرجندی و احتمالاً از آثار خود اوست، بسیار ارزشمند و بسی نظیر است. در حاشیه، تصحیح شده و اندکی حاشیه‌نویسی دارد. در برخی برگ‌ها جداول و اشکال مختلف هندسی دیده می‌شود. برگ‌ها رطوبت دیده و به متن نیز سرایت کرده، ولی آسیب فراوانی به متن نرسیده است، حاشیه برگ‌ها آفت دیده، لبه برگ‌ها فرسوده شده و برگ‌های آغاز و انجام ترمیم شده است. روی برگ نخست تملک «میرزا حبیب بن میرزا محمد شریف نجفی» دیده می‌شود. مهر بیضی «جهانبخش منجم‌باشی» همراه یک مهر دایره‌ای محو شده در انجام نسخه موجود است. در متن قلم‌خوردگی‌هایی دیده می‌شود.

«شماره ۱۰۶۱۲»

۱. یک نسخه بسیار نفیس و کهن از کتاب جامع‌المبایذی والغایات از حسن بن علی بن عمر مراکشی از اخترشناسان مسلمان سده ۷ ه. ق در این کتابخانه بزرگ موجود می‌باشد که دارای اشکال نجومی بسیار زیبایی است و در نیمه دوم سده ۷ ه. ق کتابت شده است. این اثر از سوی یکی از اخترشناسان فرانسوی در بیش از یکصد سال قبل به فرانسه ترجمه و در پاریس چاپ و منتشر گردیده است. همچنین پرفسور فوادسزگین کتابشناس آلمانی - ترکیه‌ای، اصل عربی کتاب جامع‌المبایذی والغایات را از روی یک نسخه کهن موجود در کتابخانه‌های استانبول به صورت تصویری در تیراژ بسیار اندک در دو جلد چاپ و منتشر کرده است و در این کتابخانه موجود می‌باشد.

نصف بود و نصف من کرشمه تا صد بر یک ماسم شده و بعد از آن به مدخل شهر و مدخل نوزده و بیست و نه آمد از آن نصدان کردیم تا مدخل شهر و متبقیر ماسم آمد آنها و بعد از آن ماسم سال بر ترتیب وضع کردیم و چون مدخل ماه نیم که طریقی آن است نو خود مدخل قسم مدهم است که خدمت و مدخل ماه نیم که آنو بیخ آنی است مدهم است بر مدخل قسم نوزدهم که طریقی است و ده طریقی همین یک قسم مدهم که نون کن است و این خود یکین این قسم مدهم است و اگر قسم نوزدهم بود این ماه نون می بود بر این مثال در این صورت مدهم نون بر مدهم مدهم که در این سال شهاب

شرح زیچ الخبیک، نسخه شماره ۱۹۲۲.

صنعت آلات الرصد

منسوب به: نظام‌الدین عبدالعلی بن محمد، بیرجندی. درگذشته: سال ۹۳۴ ق.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد وآله أجمعین، أما بعد فهذا مختصر في صناعة بعض الآلات الرصدية والعمل بها مشتمل تسعة عشر باباً.»
انجام: «واعلم أن الآلات الموردة في هذا الكتاب نقلناها جميعاً من كتاب جامع‌المبایذی والغایات في الأعمال الرصدية تألیف‌الحکیم الفاضل‌الحسن بن علی بن عمر‌المراکشی رحمه‌الله إلا ذات‌الثقبتین وذات‌المثلث فإننا نقلناها من تصانیف‌الخازنی رحمه‌الله.»

گزارش متن: کتابی است در صنعت آلات رصد که مؤلف آن یافت نشد، ولی از انجام کتاب استفاده می‌شود که مؤلف آن از کتاب جامع‌المبایذی والغایات في الأعمال الرصدية حکیم حسن بن علی بن عمر مراکشی^۱ و تصانیف حکیم خازنی بهره گرفته است. گفتنی است که مرحوم آقا بزرگ تهرانی در الذریعه، این کتاب را از مؤلفی دانسته که در سال ۱۲۳۶ قمری در اصفهان آن را به رشته